

Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL)

Rijnstraat 8
Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag
www.overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl

Contactpersoon

H. Nijman
secretaris

M +31(0)6-82440761
secretariaatPAW@overlegorgaanfysiekeleefomgeving.nl

memo

CONCEPT Verslag begeleidingsgroep
participatie en aardgasvrije wijken
15 december 2020

Inleiding

Op 15 december kwam de Begeleidingsgroep Participatie en Aardgasvrije Wijken (verder: begeleidingsgroep) bijeen in een online bijeenkomst. Dit was de vierde bijeenkomst in 2020.

Voorzitter Marleen Stikker kon niet aanwezig zijn, maar heette de deelnemers via een filmpje welkom. Daarbij een extra welkom aan nieuwe leden aan deze groep, vanuit het perspectief van jongeren, een warmtebedrijf en het Kennis- en Leer Programma van het Programma Aardgasvrije Wijken.

Via het filmpje praat Marleen Stikker de deelnemers bij over enkele recente ontwikkelingen. In de uitvraag voor een tweede ronde proeftuinen is expliciet gevraagd om participatie uit te werken, zoals het OFL adviseerde na de eerste ronde. Uit de OFL analyse van de tweede ronde aanvragen blijkt dat er meer verschillende vormen van participatie gehonoreerd zijn.

Omgevingswandelingen zijn voor zover het met corona mogelijk was doorgegaan. Een inzicht uit recente wandelingen is dat meestal na drie personen op straat te hebben gesproken al duidelijk was waar de plekken waren waar mensen elkaar tegenkomen; plekken die je als buitenstaander niet verwacht maar voor een inwoner van een wijk vanzelfsprekend zijn.

Er is een Signal-groep opgezet waar deelnemers aan de begeleidingsgroep elkaar vrijwillig buiten de bijeenkomsten om kunnen ontmoeten, om interactie te bevorderen en het samen leren te versterken. Lid worden is geen verplichting, en alleen meeluisteren is ook goed.

Inzichten delen: sociale structuren en zelfscan participatie

De deelnemers gaan uiteen in twee break out sessies:

- ontwikkeling van de zelfscan Participatie
- verzamelde literatuur over sociale structuren in aardgasvrije wijken.

Zelfscan Participatie

In een eerdere bijeenkomst is begonnen met een nieuw raamwerk omdat de participatieladder niet goed werkte in de context van aardgasvrij. TwynstraGudde

ontwikkelt op verzoek van het OFL een participatietool met oog voor het vraagstuk van empowerment, op basis van onderzoek van DRIFT. De tool richt zich op het belang van het kennen van de ander, waarvan je wilt dat hij participeert in jouw proces, in plaats van te redeneren vanuit hoe jij het participatieproces zou willen. Een aantal deelnemers aan de begeleidingsgroep zijn betrokken geweest bij de ontwikkeling tot nu toe.

De tool brengt een gesprek op gang over wat echt belangrijk wordt, zoals lokaal eigendom en de vraag of bewonersinitiatieven de buurt vertegenwoordigen. De tool begint bij de vraag hoe een ambtenaar in een aardgasvrije proeftuin erachter komt wat aansluit bij wat de bewoners zelf willen. De checklist helpt bekijken wat goede strategieën zijn om de ander in het participatieproces te leren kennen en te bepalen wat hij zelf kan en wil. Er zijn vier typen vragen, de 4 H's: *Huisstijl*, *Harde data*, *Haarvaten* en *Haakjes*.

De reacties van de deelnemers zijn input bij de verdere ontwikkeling van de tool:

- Het lijkt een aanname dat degene die de scan doet de 4h's ook echt allemaal relevant vindt.
- Begin bij de laatste van de 4h's: de haakjes. Als een gemeente begint bij deze bestaande initiatieven hoeven ze de andere h's niet te doen, tenzij er geen haakjes zijn. Zijn er initiatieven, ga daarmee dan samenwerken. Zij hebben de haarvaten. Juist koplopers kunnen de middengroep bereiken door in de haarvaten met verschillende mensen relaties aan te gaan. Het gaat niet om overtuigen maar om samenwerken en van elkaar leren.
- Alleen als er echt geen initiatief is en je wilt toch iets in de wijk doen, kun je naar de haarvaten gaan. Er zijn veel initiatieven die niet gezien, onderkend of ondersteund worden.
- Het gaat over het aardgasvrij maken van wijken. Gemeenten kunnen veel meer aanhaken bij de aanwezige haakjes. Het eigendom is verspreid, dus heeft het weinig zin om als gemeente te bepalen. De mensen die er wonen of werken bepalen het zelf.
- In proeftuinen zijn grote stille groepen aanwezig: bewoners die onmogelijk bereikt kunnen worden. Zij zijn niet betrokken bij de energietransformatie, bijvoorbeeld omdat ze bezig zijn met andere onderwerpen in een wijk zoals veiligheid. De haarvatenstrategie kun je gebruiken om feeling te krijgen met mensen en wat er voor hen speelt en die grote stille groep in beeld te krijgen.
- Een andere opvatting is dat alle 4h's juist in beeld moeten zijn. De eerste twee zijn nodig om te overtuigen.
- In leerkringen lopen participatieprofessionals aan tegen verwachtingen over participatie en het speelveld, dat vaak beperkt is vanuit een ander belang. De speelruimte is vaak nog beperkt vanuit politiek en instituties.

De empowermentkaart beantwoordt twee vragen:

- Welke relevante groepen kun je onderscheiden?
- Op wat voor manier willen en kunnen anticiperen?

Reacties van de deelnemers:

- Het is de vraag in hoeverre iemand ergens toe in staat is. De *empowerment journey* geeft nog niet voldoende handvaten om mensen in beweging te zetten.
- Als een bewonersinitiatief bezig is in een wijk, hebben zij zichzelf opdracht gegeven om contact op te nemen met de hele wijk. Dat kost tijd. Een plan maken voor een aardgasvrije wijk kost ook tijd. Dat gaat tegelijk op. De koplopers en middengroepen mobiliseren, netwerken uitbreiden en goede inhoudelijke gesprekken voeren leidt tot beter weten wat mensen kunnen en willen.
- Naast willen en kunnen moet je ook durven: durven om bijvoorbeeld regie los te laten bij een gemeente, of voor bewoners om het aan te durven om dingen zelf te doen.

De meningen verschillen over de vraag of het doel is een aardgasvrije wijk te maken of dat dit zich richt op omliggende sociale zaken. In de break-out wordt voorgesteld dat de begeleidingsgroep dit de komende tijd verder onderzoekt. Met deze verschillende ideeën zal de groep nog een tijdje mee te maken hebben.

Sociale structuren

Dit jaar verkent het OFL wat de rol kan zijn van sociale structuren in het aardgasvrij maken van wijken. Om te leren vanuit wat al bekend is, heeft Duneworks de inzichten vanuit theorie bij elkaar gebracht. Deze inzichten worden in de break-out gedeeld. De vraag is: moeten en kunnen we aansluiten bij de sociale structuren in de wijk?

Je wilt zo breed mogelijk aansluiten bij bestaande initiatieven omdat daar slagvaardigheid en daadkracht is, en mensen die begaan zijn met de wijk. Het zou een gemiste kans zijn als je alleen aansluit bij groepen die al bezig zijn met de energietransitie. Je wilt een diversiteit aan perspectieven ophalen en de kans bieden mee te praten. Sociale verbanden bieden daarnaast een veilige plek.

Reacties van de deelnemers:

- Leefstijlprofielen zijn uitingen van sociale structuren. Dat heeft effect op wie aansluiting bij wie vindt. Sommige leefstijlprofielen zijn minder compatibel met elkaar dan anderen. Het is de uitdaging om die bij elkaar te brengen op een manier die veilig is voor alle betrokken partijen. Methodieken als storytelling, ludieke avonden als een pubquiz, gebruik van drama of een lokaal burgerberaad kunnen daar aan bijdragen.
- In Friesland is sprake van dorpsbelangen: democratische sociale structuren die een mandaat kunnen geven aan andere sociale structuren zoals een energiecoöperatie of een werkgroep om iets uit te zoeken. De verbanden komen dan makkelijker bij elkaar. Als er in een omgeving al een institutie bestaat waarin de samenwerking kan

plaatsvinden maakt dat het sterk. In steden moet je inventiever zijn met bijvoorbeeld een burgerberaad, dat een mandaat kan opleveren waar mensen vertrouwen in hebben. Als je in een dorps huis iedereen kunt enthousiasmeren voor het *commons*-verhaal heeft dat een hogere slagingskans. Dit kan niet overal, maar waar het kan is het beter daarop in te zetten.

- Op straat valt op dat mensen die nog niet met de transitie bezig zijn al wel bang zijn voor de mogelijke kosten. Er zit potentie bij de 90% die niet meepraat. Mensen zijn betrokken als iets verandert in hun leven en als iets geld kost. Ook als de betrokkenheid zich uit in tegenwerking is er sprake van betrokkenheid en daarmee potentie.
- In een wijk zijn verschillende groepen, bijvoorbeeld een kookclub, yogaclub en wandelclub. Verhalen kun je op veel manier maken als je aansluit op behoeften van clubjes. Voor een kookclub kun je een avond Koken zonder Stoken organiseren en daar met elkaar een aardgasvrij verhaal maken.
- Er is een politieke kant: de speelruimte die het systeem toelaat. Als je verhalen ophaalt moet je speelruimte creëren waardoor je het systeem laat luisteren, praten en delen. Participatiesystemen laat je niet alleen los op de leefwereld. De systeemwereld moet ook in het spel van geven en nemen betrokken zijn omdat je dan echt verandering kan bewerkstelligen.
- Verbanden in de wijk laten zien dat er verschillende capaciteiten zijn om mee te willen gaan in verandering. Daar moet je je bewust van zijn als je als ambtenaar of professional de wijk in gaat.

Richtingen bepalen: verkennen participatiepaden als werkwijze voor het OFL

Op basis van de huidige inzichten lijken er verschillende paden in participatie te ontstaan, bijvoorbeeld:

- koplopers – energietransitie is nodig voor een duurzame toekomst
- middengroepen – energietransitie als bijzaak, er zijn andere prioriteiten
- ‘nee-zeggers’ – het tegengeluid van de energietransitie

Deze eerste schets van participatiepaden is indicatief. Hoofdvraag blijft: welke vorm van participatie werkt wanneer bij het aardgasvrij maken van wijken?

De vraag komt op of het verstandig is in te delen in deze verschillende participatiepaden, omdat er ook de verbindingen tussen de verschillende paden relevant zijn. Er wordt besloten in break-outs de verschillende paden te verkennen om beter *to the point* te komen. Als achteraf blijkt dat dit geen goede manier is moet een andere weg gezocht worden. De deelnemers gaan uiteen in break out sessies waarin steeds een van de drie participatiepaden wordt besproken.

Enkele opmerkingen over Koplopers zijn:

- Als koploper begin je met mensen die echt iets willen, die bereid zijn over de eigen schutting heen te kijken en de ander willen betrekken.

- Het is belangrijk dat koplopers gemotiveerd blijven. Zij zijn enthousiast om aan de slag te gaan maar als ze niet ondersteund worden ontstaat er moeheid.
- Het is belangrijk is om vooraf te bedenken hoe je het met de hele wijk kunt realiseren. Soms maakt een gemeente vanuit de regierol andere keuzes.
- Democratische legitimiteit en inclusiviteit is van belang. Als koplopers andere groepen vergeten, komt dit in het gedrang. Er is een groep die zich niet gehoord voelt. Daar ligt een opdracht voor de *commons*-beweging of onderop-beweging.
- Koplopers die plannen bedenken moeten zoeken naar een mandaat. Zonder mandaat is de gemeente aan zet. Een koploper kan zelf stappen ondernemen om dit mandaat te organiseren, of een gemeente kan hierin het voortouw nemen door koplopers te mandateren.
- De leefwereld verandert makkelijker dan de systeemwereld, maar de systeemwereld is nodig om de energietransitie te doen slagen.
- De focus komt snel op lokaal eigendom te liggen, terwijl het eerst over zeggenschap moet gaan. Er is geen eigendom zonder zeggenschap, terwijl het andersom wel kan.
- Voor veel koplopers staat lokaal eigenaarschap vaak bovenaan, maar bij een breder gesprek in de wijk gaat het vaker over zekerheid en gemak. Dat leidt tot verschillende perspectieven op wat er nodig zou zijn voor een wijk of gemeente.
- Het beginpunt van lokaal eigenaarschap lijkt iets van koplopers, maar als je het democratische proces goed doorloopt kunnen bewoners er ook altijd nog voor kiezen dat een gemeente of marktpartij het doet.
- Er wordt nagedacht over hoe koplopers minder vooruit kunnen lopen op de anderen en hen kunnen meenemen. De indeling is een effect van de manier waarop de energietransitie tot nu toe is ingestoken en wat voor kansen het heeft gecreëerd voor mensen om mee te doen.
- De status van de koploper is belangrijk. Iemand die het in zijn of haar vrije tijd doet heeft geen status en macht.

Enkele opmerkingen over Middengroepen zijn:

- In sociale huurwijken is veel aan de hand en aardgasvrij maken is een van de laatste dingen waar bewoners mee bezig zijn. Sluit aan bij wat er speelt in de wijk en verander het perspectief voor mensen.
- 'Aardgasvrij' klinkt eng, zeker als je het hebt over nog onbekende kosten. Aardgasvrij is niet gelijk aan van het gas af. In de toekomst kunnen nieuwe manieren ontwikkeld worden waar mensen minder door op kosten gejaagd worden of de impact minder groot is. Een voorbeeld is duurzaam gas met de bestaande netten. Maak dat onderdeel van het gesprek.
- Leg meer focus op wat er gebracht wordt in een wijk. Mensen denken dat er vooral gehaald gaat worden.
- De gelijkwaardigheid staat op gespannen voet met het gegeven dat mensen van aardgas af moeten. Het product aardgasvrij moet verpakt worden. Het gaat niet om participeren, maar om het vakgebied marketing.

- Als een koploper in de middengroep stapt moet hij kunnen *levelen* met de doelgroep. Marketeers zijn antropologen die doelgroepen kunnen bereiken.
- De grote middengroep kan bewegen maar er is boosheid omdat men hier niet om gevraagd heeft.
- Degenen die willen en degenen die het niet zo goed weten praten niet makkelijk met elkaar. Ze hebben verschillende behoeften.

Enkele opmerkingen over Nee-zeggere zijn:

- De energietransitie wordt pas concreet als er een isolatieopgave of installatiewissel voorligt. Dat is soms pas over 8 of 15 jaar het geval.
- Het begint met goed luisteren waarom iemand nee zegt. Ook in deze groep zitten sleutelfiguren die invloed hebben.
- Je hebt een ander gesprek als je het verplaatst naar wat men belangrijk vindt in de eigen woning: dat deze gezond en comfortabel is met een lage energierekening.
- De term nee-zeggere sluit niet aan bij de praktijk. Dit zijn vaak mensen die bezig zijn met het blijven in de omgeving en daar een actieve relatie mee aangaan. Denk na over hoe je daar verbinding op kan maken en sta open voor de kennis die deze mensen hebben.
- Blijverschap speelt ook bij koplopers, maar zij geven hier anders vorm aan.
- De vraag 'hoe krijgen we deze groep mee?' strookt niet met de dynamiek van een transitie. Je probeert door de koplopers een kritische groep te bereiken zodat de beweging die al gaande is breder wordt.
- Soms is de participatieopgave al gekleurd en niet meer vrijblijvend doordat er een haalbare en betaalbare collectieve oplossing ligt.

Aanvullende opmerkingen bij plenaire terugkoppeling

- Begin met echt zeggenschap voor bewoners te organiseren. De overheid is nodig om dit te borgen.
- Dit participatieproces is ingewikkeld omdat de aardgasopgave een gegeven verandering is. Degenen die niet willen of kunnen moet je serieuzer nemen dan alleen 'je moet uitkomen op wat we al besloten hebben.' De nee-zegger kan een bron voor alternatieve wegen zijn, als je hem niet als achterblijver maar als potentiële koploper ziet.
- Het blijft 'ver van je bed' omdat er op veel lagen beslissingen over inrichtingen worden genomen. De afstand tussen het eigen huis en keuzes door de overheid ontbreekt nog in de discussie.
- Er wordt gezocht naar de heilige graal voor het bewaken van het publiek belang bij nieuwe *governance*.
- De *commons*-beweging botst tegen de macht binnen transitie aan.

Afsluiting

OFL-secretaris Anna Kogut vat de uitkomsten van de sessie samen en schetst de vervolgstappen. Zij benoemt dat er een gat zit in de interacties tussen koplopers, middengroepen en nee-zeggere. Opvallend is dat daar wel interactie tussen is, dat opent kansen en mogelijkheden. 2021 kan worden besteed aan het verder uitdiepen van het verhaal over de verdeling, herverdeling van zeggenschap over middelen en meepraten vanuit de verhalen. Het gaat er uiteindelijk om te kijken hoe iedereen mee zou kunnen doen die mee wil doen. Het OFL blijft werken vanuit de vraag over welke participatievormen geschikt zijn in welke situatie, en zal op basis daarvan signalen afgeven richting PAW en de minister.

Er wordt voorgesteld om volgend jaar in deel-werkgroepen aan de slag te gaan, en twee bijeenkomsten met de gehele begeleidingsgroep te organiseren. Daarnaast wordt voorgesteld een (e-)conferentie te organiseren om opgedane inzichten verder te delen.

De nieuwe deelnemers worden bedankt voor hun frisse blik.

Meer informatie over het OFL en Aardgasvrije wijken

Het [Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving \(OFL\)](#) brengt burgers, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven en overheid bijeen om mee te denken over en te werken aan oplossingen voor complexe vraagstukken rond de inrichting van de fysieke leefomgeving. Voor deelnemers van het OFL zijn memo's en andere rapporten, verslagen en analyses van het OFL op het gebied van aardgasvrije wijken in te zien/te downloaden via [deze OFL webpagina](#).

Nog geen deelnemer van het OFL? Meer informatie en aanmeldingsmogelijkheid vindt u [HIER](#).

